

TERMINOLÓGIA

A mikrofilm-generáció és a tónusállítás terminológiája

A könyvtárosok előtt esetleg tisztázatlanok az olyan szakkifejezések, mint a tónusállítás, a generáció, a pozitív vagy negatív jelleg, a direkt másolás, a tónusfordítás stb. A cél e zavar legalább részben kiküszöbölése, de csak az általánosan használt technológiákkal kapcsolatos kifejezésekre szorítkozunk és mellőzzük a fejlesztés alatt álló vagy speciális laboratóriumi eljárásokat.

A mikrofilm másolása és a másolat másolása több mikrofilm-generációt hozhat létre. A fényképezésnél használt filmek általában negatív képet adnak, míg a másolatok egyaránt lehetnek pozitívak vagy negatívak. A mikrofilm tónusállítását – azaz negatív vagy pozitív voltát – csak saját megjelenése határozza meg, s nem a felvételi nyersanyag, amelyre készült. A felhasználói rendszer, illetve az alkalmazás keretében írják elő, hogy hányadik generációjú és milyen tónusállású mikrofilm kerüljön terjesztésre vagy felhasználásra.

A generáció és a tónusállítás jelölésére egyszerű eljárás ajánlható: *egy szám jelzi a generációt és egy P vagy N betű a filmen lévő kép pozitív vagy negatív jellegét.* Ennek megfelelően *IN* jelezné az első generációs negatív filmet stb.

Az eredeti dokumentum

A filmezésre kerülő dokumentumok általában világos alapon sötét szöveget, ábrát stb. tartalmaznak. Ezek pozitív jellegűek. A negatív jellegű kép ennek éppen az ellenkezője: sötét alapon világos jelekből áll.

A legtöbb számítógépi mikrofilm-output (COM) esetben a berendezés a katódsugárcső lumineszkáló ernyőjén jeleníti meg az írásjel gerjesztett képét. Ebben az esetben sötét alapon világos betűk vagy számok keletkeznek, a kép tehát negatív. Hasonlóan működnek azok a COM-felvevők is, amelyek fénykibocsátó (LED) dióda-rendszert alkalmaznak. Ha azonban a COM-egység elektron- vagy lézersugaras rögzítést alkalmaz, tulajdonképpen nem lehet „eredeti”-ről beszélni.

Az alapnegatív film

Az eredeti dokumentumok mikrofilmezésére a ma használatos fő filmtípus az *ezüst-halogenid (más szóval ezüstalapú) mikrofilm*, amely tónusfordító, tehát normál kidolgozási eljárás mellett a pozitív eredetiről erősen kicsinyített negatív másolatot ad. Az ajánlott jelölésnek

megfelelően ez a film az *IN* jelet kapja, lévén első generáció és negatív.

A katódsugárcsővet vagy fénykibocsátó diódát alkalmazó *COM rendszerek* szintén ezüst-halogenid filmmel dolgoznak. Azonban a film felületén lévő fényérzékeny réteg, illetve a kidolgozási folyamat jellegétől függően a másolat képe egyaránt lehet pozitív vagy negatív. Ez a film tehát vagy *IN* vagy *IP*.

Elektron- vagy lézersugaras COM-felvevőkben ún. *dry-silver mikrofilmet* alkalmaznak. A fényérzékeny réteg ennek nem a felületén helyezkedik el, hanem a gyártás során a filmbe diffundálják. A kidolgozás hőhátással megy végbe. Elektronsugár esetén pozitív (*IP*), lézersugár esetén negatív (*IN*) képet nyerünk.

A másoló filmek

A mikrofilmekről mikrofilmmásolatok készítéséhez rendelkezésre álló filmek két csoportra oszthatók:

- a) *tónusfordító filmek*, amelyek lehetnek ezüst-halogenid vagy vezikuláris filmek;
- b) *tónusazonos filmek*, amelyek lehetnek direkt-pozitív-ezüsthalogenid vagy diazofilmek.

A másoló eljárások révén a mikrofilmeknek számos generációja állítható elő, s a terjesztésre kerülő példányok a rendszer kívánalmi szerint lehetnek pozitívak vagy negatívak. Ahol rendszeresen nagyszámú másolatra van szükség, helyes, ha másolás céljára az alapnegatívról munkakópiát, ún. *munkapéldányt* készítenek, s a tömeges másolást erről végzik. Az alapnegatívról pedig csak akkor készítenek újabb munkapéldányt, ha az első már tönkrement. A munkapéldányról készített harmadik generációs másolatokat rendeltetésüktől függően használati példánynak vagy olvasófilmnek, referenzpéldánynak, illetve terjesztési példánynak nevezik.

Terminológiai jegyzék

Alapnegatív

Első generációs negatív mikrofilm; eredeti felvételnek is szokás nevezni.

Ammóniákos kidolgozás

A diazofilmek kidolgozására alkalmazott eljárás. A megvilágított filmet 60–80°C hőmérsékletű ammóniákgőzzel telt térbe vezetik, ahol az ammóniák hatására a

kapcsolókomponensek aktivizálódnak, a diazonium vegyületet és az azoszinezéket összekapcsolják, így az addig látens kép láthatóvá válik. A képet a film lehülése rögzíti.

Diapozitív

A negatívról ezüst-halogenid filmre készített pozitív másolat.

Diazo-film

A film fényérzékeny rétegét a film felületébe diffundált diazonium vegyületek azoszinezékek és kapcsolókomponensek képezik. A film megvilágítása ibolyántúli sugarakkal történik. Ahol a fényérzékeny réteget ilyen sugárzás éri, a diazonium vegyületek elbomlanak. Ezért a másolat tónusa azonos lesz a másolt filmével, azaz tónusazonos másolatot ad. A kidolgozás ammóniákgőzben történik (ld. ammóniákos kidolgozás).

Direktpozitív film

Olyan ezüst-halogenid fényérzékeny réteggel bevont film, amely megvilágítás és hagyományos kidolgozás után közvetlenül pozitív képet ad. (A mikrofilmezésben csak speciális esetekben alkalmazzák.)

Dry-silver film

A film fényérzékeny rétegét a film felületébe diffundált speciális ezüstvegyületek képezik. A film kidolgozása nem hagyományos vegyszeres kezeléssel, hanem hőhatással történik.

Érintkező másolás (kontakt másolás)

A másolandó és a másolatként szolgáló filmeket fényérzékeny rétegükkel szembefordítva, szorosan egymáshoz illesztve helyezik a fényforrás elé. A megvilágítás mindig a másolandó film felől történik.

Ezüst-alapú film

Olyan film, amelynek egyik felületét ezüst-halogenid vegyületeket tartalmazó vékony zselatin réteggel, ún. emulzióval vonják be. Az emulzió összetételétől függően megkülönböztethetünk negatív, pozitív és direktpozitív filmet.

Ezüst-halogenidek

Az ezüst vegyületei halogén elemekkel. Közülük fényérzékenyek az ezüst-klorid (AgCl), az ezüst-bromid (AgBr) és az ezüst-jodid (AgJ). Az ezüstalapú filmek fényérzékeny rétegének fő komponensei a zselatinba ágyazott ezüst-halogenidek.

Generáció

Azt fejezi ki, hogy egy adott másolat mennyire esik távol az eredeti felvételtől. Az első felvételt (pl. az alapnegatívot) első generációs mikrofilmnek nevezzük. A róla készült másolat második generációs mikrofilm, a második generációról készített másolat már harmadik generációs mikrofilm stb.

Hagyományos kidolgozás

Fotokémiai eljárás, amelynek során a megvilágított ezüst-halogenid fényérzékeny rétegben kialakult látens képet előhívják (láthatóvá teszik) és rögzítik. A mikrofilmek kidolgozása lehet négy- vagy ötfázisú. Az ötfázisú kidolgozás egyes fázisai: előhívás, öblítés, rögzítés, mosás, szárítás. A négyfázisú kidolgozásnál elmarad az előhívást követő öblítés.

Használati példány

Ritkábban második, gyakrabban harmadik generációs, rendszerint pozitív mikrofilmmásolat különböző célú (olvasás, referenz, terjesztés stb.) felhasználásra.

Hőhatásos kidolgozás

A vezikuláris filmek kidolgozására használatos eljárás, amelynek során a film felületébe diffundált fényérzékeny rétegben a megvilágítás során létrejött látens kép a hő hatására láthatóvá válik. A kép a film lehülésével rögzítődik.

Kontakt másolás

Ld. érintkező másolás

Másodnegatív

Ld. munkapéldány

Másodpozitív

Ld. használati példány

Munkapéldány

Olyan második generációs mikrofilmmásolat, amelyet kizárólag további másolatok készítésére használnak. Rendszerint az alapnegatívról készített diapozitív. Ha a munkapéldány az alapnegatívról másolt (diazo) negatív, akkor másodnegatív is nevezik.

N

A negatív mikrofilm jele.

Negatív kép

Sötét alapon világos jelekből összetett kép.

Negatív film

Ezüst-halogenid film, amelyen megvilágítás és kidolgozás után a természetes tónusok fordítottan jelentkeznek. Az eredeti dokumentum világos alapja a filmen sötét, a sötét jelek pedig világosak, azaz a negatív film tónusfordító.

Olvasófilm

Ritkábban az alapnegatívról készített diaposzítív, gyakrabban a munkapéldányként szolgáló diaposzítívra készített, tónusazonos diazo másolat.

Optikai másolás

A másolandó dokumentum vagy a mikrofilm nem érintkezik közvetlenül a másolat hordozójával, hanem a kettő között optikai berendezkedés helyezkedik el. Optikai másolás az eredeti dokumentum mikrofilmre fényképezése kicsinyítéssel. Optikai másolás a mikrofilmről papírnagyítás készítése fényképezési vagy elektrofoográfiai eljárással.

P

A pozitív mikrofilm jele.

Papírnagyítás

A mikrofilmről optikai másolással fényképezési vagy elektrofoográfiai eljárás útján szabad szemmel olvasható másolat készítése.

Pozitív film

Olyan ezüst-halogenid film, amellyel a negatívról pozitív másolat készíthető.

Pozitív kép

Világos alapon sötét jelekből összetett kép.

Referenz példány

Második, illetve harmadik generációs, többnyire pozitív mikrofilmmásolat.

Terjesztési példány

Általában harmadik generációs diazofilm másolat, amelyet terjesztési célokra állítanak elő nagyobb példányszámban.

Tónusállás

A mikrofilmen lévő kép sötét és világos elemeinek a valóságos (eredeti) kép sötét és világos elemeihez való viszonyát jelző kifejezés.

Tónusazonos film

A másolandó filmmel azonos tónusállású, negatívról negatív, pozitívról pozitív másolatot adó film.

Tónusfordító film

A másolandó filmmel ellentétes tónusú, negatívról pozitív, pozitívról negatív másolatot adó film.

Vezikuláris film

A film fényérzékeny rétegét a film felületébe diffundált speciális diazoniumvegyület képezi, amelyben első megvilágításra és hőhatásra mikroszkopikus nitrogéngáz-buborékok keletkeznek. Második megvilágításra a korábban megvilágítatlan felületeken a diazonium elbomlik. A hátoldalról megvilágított filmen a gázbuborékok helyén nem halad át fény, s így láthatóvá válik a buborék alkotta kép. A vezikuláris film tónusfordító, negatívról pozitív, pozitívról negatív másolatot ad.

(*AVEDON, M.: Microfilm generation and polarity terminology = Special Libraries, 68. köt. 4. sz. 1977. p. 141–144.*)

(Ónódy Miklós)

